

УДК 330.3:631.576:634.10

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2022.127.11>

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНЯТКОВИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Мельниченко С.Г. – здобувачка ступеня доктора філософії другого року навчання,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Богадьорова Л.М. – к.геогр.н.,
доцент кафедри науки про Землю та хімії,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

У статті представлено результати оцінки сучасного стану вирощування зерняткових культур на території України. Виявлено, що провідними зернятковими культурами на території України є яблуна та груша.

Метою статті є дослідження просторово-часових змін у спеціалізації зерняткових культур України.

Об'єктом дослідження є зерняткові культури України.

Предметом дослідження є виявлення просторово-часових трендів розвитку зерняткової галузі рослинницького комплексу України.

У процесі дослідження використано такі **методи**: статистичний, математичний, картографічний, порівняльний.

Результати. На території України набули поширення зерняткові культури помірного кліматичного поясу, що пов'язано з їх пристосованістю до ґрунтово-кліматичних умов та невибагливістю.

Виявлено, що протягом останніх років означені культури мають негативні тенденції: зменшення площі насаджень, зниження валових зборів та врожайності. Такі тенденції свідчать про наявність низки проблем, таких як: низький рівень державної підтримки; відсутність ринку землі; високий рівень податків; відсутність кредитування галузі; неможливість експорту продукції.

Розраховано коефіцієнти територіальної локалізації зерняткових культур по областях України. Результати розрахунків дозволили виявити внутрішньогалузеву спеціалізацію, а також виділити райони спеціалізації на вирощуванні яблунь та груш.

Висновки. Проведене дослідження показало, що вирощування зерняткових культур є перспективним напрямом у садівництві України. Тому, для подальшого розвитку означеної галузі, а також її становлення на світовому сільськогосподарському ринку необхідні дієві механізми на всіх територіальних рівнях задля подолання негативних тенденцій.

За результатами проведеного дослідження запропоновано шляхи подолання негативних тенденцій у вирощуванні зерняткових культур, які мають ґрунтуватись на: ефективній державній підтримці галузі садівництва; міжнародній та фінансовій підтримці галузі; сприятливій податковій та банківській політиці; пошуку нових ринків збуту; запровадженню політики довготривалої оренди землі.

Ключові слова: садівництво, зерняткові культури, яблуні, груші, коефіцієнт спеціалізації, рослинництво.

Melnychenko S.H., Bohadorova L.M. Spatio-temporal trends of seed cultivation in the territory of Ukraine

The current state of seed crops cultivation in Ukraine is summed up in the article. It was found that apple and pear are the leading seed crops on the territory of Ukraine.

Research aim is to study spatio-temporal changes in the specialization of seed crops of Ukraine.

Research object is seed crops of Ukraine.

Research subject is the identification of spatio-temporal trends in the development of the seed industry of the crop production complex of Ukraine.

The following **methods** were used in the research process: statistical, mathematical, cartographic, comparative.

Research results. *On the territory of Ukraine, seed crops of the temperate climatic zone have become widespread, which is connected with their adaptability to soil and climatic conditions and unpretentiousness.*

It was found that during the last years, these crops have negative trends: decrease in the area of plantations, decrease in gross harvest and productivity. Such trends indicate the presence of a number of problems, such as low level of state support; lack of land market; high level of taxes; lack of lending to the industry; inability to export products.

Coefficients of territorial localization of seed crops in regions of Ukraine were calculated. The results of the calculations made it possible to reveal intra-industry specialization, as well as to allocate areas of specialization in apple and pear trees cultivation.

Conclusions. *The conducted research showed that the cultivation of seed crops is a promising direction in the horticulture of Ukraine. Therefore, for the further development of this industry, as well as its establishment on the world agricultural market, effective mechanisms are needed at all territorial levels to overcome negative trends.*

According to the results of the study, the ways to overcome negative trends in the cultivation of seed crops are proposed, which should be based on effective state support of the horticulture industry; international and financial support of the industry; favorable tax and banking policy; search for new sales markets; introduction of long-term land lease policy.

Key words: *horticulture, seed crops, apple trees, pear trees, coefficient of specialization, crop production.*

Постановка проблеми. Зерняткові культури є важливою складовою раціону кожної людини. Незважаючи на це, зерняткові не набули поширення на території України. В умовах сьогодення важливим постає питання нарощення обсягів виробництва зерняткових культур. Саме тому, дослідження рівня розвитку зерняткових на території України є досить важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням головних тенденцій розвитку зерняткових культур в Україні та світі присвячено праці багатьох вітчизняних вчених. Зокрема, дослідженням головних тенденцій виробництва та розвитку зерняткових культур в Україні присвячені праці таких науковців, як: Барабаш Л. О. [1], Костюк Л. А. [2], Маркіна Т. А. [3] та ін. Економічними аспектами розвитку садівничої галузі в Україні та світовим споживчом ринком плодово-овочевої продукції займалися такі науковці: Коментадова А. та Добрава Н. [4], Уланчук В. С. та Аніщенко Г. Ю. [6], Васильєва Н. К. [7], Колокольчикова І. В. [8, 9].

На сучасному етапі світового соціально-економічного розвитку, вирощування та виробництво зерняткових культур набуває розвитку. Так, згідно попередніх наукових напрацювань, лідерами, у вирощуванні яблук є такі країни, як: Китай, США, Польща, Туреччина та Італія. До країн-лідерів за вирощуванням груші відповідно відносять: США, Аргентину, Італію, Туреччину та Іспанію [6, 8–9].

Щодо України, то в загальній структурі садівництва переважають зерняткові культури, що головним чином пов'язано з їх пристосованістю на невибагливістю до різних кліматичних умов. Крім того, плоди зерняткових широко застосовуються в кондитерській та консервній промисловості. Провідними зернятковими культурами на території України є яблуні та груші [1].

Аналіз літературних джерел свідчить про високий рівень конкуренції на світовому ринку зерняткових культур. Саме тому, без належної державної підтримки галузі садівництва, Україна ризикує повністю втратити експортну здатність галузі і навіть, стати імпортозалежною в цьому напрямку [2–4].

Саме тому, необхідним є дослідження сучасних тенденцій розвитку садівництва, зокрема вирощування зерняткових культур, задля того, щоб вжити заходів, які б позитивно вплинули на нарощення обсягів виробництва та підвищили експортну здатність означеної галузі рослинництва [4].

Постановка завдання. Враховуючи той факт, що на зерняткові культури України припадає більше половини насаджень у загальній структурі садівництва держави, дослідження їх динаміки, розповсюдження та територіальних диспропорцій є досить важливим та актуальним.

Протягом останніх декількох років, у вирощуванні зерняткових культур спостерігаються негативні тенденції, а також територіальні диспропорції у рівні розвитку насаджень по адміністративно-територіальним одиницям України. Це свідчить про наявність цілої низки проблем, які потребують наукового обґрунтування та вирішення.

Завдання і методика досліджень. Об'єктом дослідження є зерняткові культури України.

Предметом дослідження є виявлення просторово-часових трендів розвитку зерняткової галузі рослинницького комплексу України.

У процесі дослідження нами було використано такі методи: аналізу, статистичний, математичний, картографічний. Інформаційною основою стали праці вітчизняних вчених в галузі рослинництва та садівництва.

Під час дослідження нами було зібрано та проаналізовано статистичні дані щодо просторово-часових особливостей зміни площ насаджень та урожайності зерняткових культур на території України. Також розраховано коефіцієнти територіальної локалізації виробництва провідних зерняткових культур. Для виявлення коефіцієнтів територіальної локалізації областей України на вирощуванні зерняткових культур нами використано формулу [5]:

$$K_{\text{тл}} = D_{\text{кр}} / D_{\text{укр}},$$

де $K_{\text{тл}}$ – коефіцієнт територіальної локалізації;

$D_{\text{кр}}$ – частка зерняткових культур в межах адміністративно-територіальної області, у %;

$D_{\text{укр}}$ – відповідний показник по Україні, у %.

Виклад основного матеріалу дослідження. В межах України здебільшого вирощують плодово-ягідні культури помірного кліматичного поясу. За результатами аналізу статистичних матеріалів, ми виявили, що в галузевому складі плодово-ягідних культур домінують зерняткові. До головних зерняткових культур, які вирощують на території України відносяться яблука та груші. Слід зауважити, що в період з 2015 по 2020 років, посівні площі зерняткових значно зменшились [табл. 1]. Так, у 2015 році площа насаджень яблук становила 97,3 тис. га, а груш – 12,6 тис. га. До 2020 року площа насаджень значно скоротилася і склала лише 85 тис. га і 11,7 тис. га відповідно.

З таблиці 1, ми бачимо, що у період з 2015 по 2020 роки збільшилася урожайність яблуні. Так у 2015 році у середньому по Україні з 1 гектару насаджень було зібрано 121,2 центнери яблук, а в 2020 році – ж 130,4 ц/га. Урожайність груші, навпаки – зменшилася. У 2015 році – 135,5 ц/1 га, а в 2020 році – 125,2 з 1 га/ц.

Таким чином, ми бачимо, що в структурі насаджень кісточкових на території України домінує яблуня. Така тенденція свідчить про те, що яблуня є більш адаптивною до різних як кліматичних, так і ґрунтових умов. Груша же ж є менш морозостійкою та більш вибагливою, що затрудняє не лише її зберігання, але й збирання і транспортування.

На негативні тенденції у вирощуванні кісточкових, вплинули такі чинники:

- відсутність підтримки галузі на державному рівні;
- проблеми, пов'язані з земельними ресурсами. У зв'язку з тим, що в Україні відсутній ринок землі, бізнесмени можуть лише орендувати землі під сади.

Таблиця 1

Виробництво плодів зерняткових в Україні

Культура	Посівна площа, тис. га		Виробництво, тис. т		Урожайність, з 1 га/ц	
	2015 рік	2020 рік	2015 рік	2020 рік	2015 рік	2020 рік
Яблуня	97,3	85,0	1179,6	1114,6	121,2	130,4
Груша	12,6	11,7	170,6	152,3	135,5	125,2

Складено авторами за [10-11]

У свою чергу, тенденція оренди призводить до того, що в країні немає інвесторів, які б вкладали свій капітал в садівництво:

- майже відсутнє кредитування галузі садівництва, що пов'язано з довготривалою фінансовою опупністю садів, а це відлякує банки;
- постійно зростаючий рівень податків для підприємців, які займаються садівництвом;
- проблема, пов'язана з виходом на нові ринки збуту, що пов'язано з нестабільними військово-політичними, епідеміологічними та економічними світовими ситуаціями.

У процесі розрахунків, ми виявили, що у 2015 році на вирощуванні яблуні спеціалізувалось 10 областей України, а в 2020 році – лише 8 регіонів.

Так, станом на 2015 рік, нами було проведено таке групування областей України на вирощуванні яблук [рис. 1]:

$K_{\text{тл}} > 1$: Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області;

$K_{\text{тл}} < 1$: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Херсонська та Черкаська області.

До 2020 року зменшилися не тільки площа насаджень яблунь, але й зменшилася кількість, районів спеціалізації на їх вирощуванні [рис. 1]:

$K_{\text{тл}} > 1$: Вінницька, Закарпатська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області;

$K_{\text{тл}} < 1$: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Харківська, Херсонська та Черкаська області.

У порівнянні з яблуками, протягом досліджуваного періоду кількість областей України, які спеціалізуються на вирощуванні груш збільшилася. Так, у 2015 році їх було 16, а у 2020 році – 18.

Райони вирощування груш у 2015 році:

$K_{\text{тл}} > 1$: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська та Чернігівська області;

$K_{\text{тл}} < 1$: Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області.

Групування областей України за вирощуванням груш у 2020 році:

$K_{\text{тл}} > 1$: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська, Черкаська та Чернігівська області;

$K_{\text{тл}} < 1$: Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області.

Рис. 1. Просторово-часові тренди зміни спеціалізації областей України на вирощуванні яблук

Розроблено авторами за [10-11]

Рис. 2. Просторово-часові тренди зміни спеціалізації областей України на вирощуванні груш

Розроблено авторами за [10-11]

З проведеного дослідження, ми виявили, що протягом 2015–2020 років у вирощуванні зерняткових наявні негативні тенденції: зменшення площ під їх насадженнями, падіння середнього рівня урожайності та обсягів виробництва готових плодів.

Саме тому, задля забезпечення конкурентного розвитку вирощування та виробництва кісточкових на території України, необхідні такі заходи:

1. належна державна підтримка галузі садівництва;
2. надання державою в оренду землі на довгостроковий період тим підприємцям, які займаються садівництвом;
3. запровадження державою в банківському секторі вигідних умов для кредитування галузі садівництва;
4. міжнародна підтримка та фінансування галузі;
5. зниження рівня оподаткування галузі;
6. вихід України на нові ринки збуту.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного дослідження, ми виявили, що у загальній структурі садівництва України найбільші площі займають зерняткові культури. До найбільш поширених зерняткових належать яблуня та груша, що пов'язано з їх пристосованістю до ґрунтово-кліматичних умов, а також невибагливістю.

Виявлено, що протягом останніх декількох років площі насаджень зерняткових, а також їх урожайність та валові збору значно зменшилися. Негативна динаміка певною мірою пов'язана з наявністю низки проблем. До негативних факторів, які гальмують розвиток зерняткових культур віднесено: низький рівень державної підтримки галузі; зарегульованість ринку землі; високі відсотки кредитування; відсутність інвестування в галузь садівництва; тривала окупність галузі; відсутність нових ринків збуту для продукції садівництва.

За результатами аналізу факторів, які негативно впливають на розвиток зерняткових, нами було розроблено напрямки їх вирішення. До таких напрямків належать: покращення інвестиційної привабливості галузі садівництва; надання підприємцям в даній галузі земель в оренду на довгостроковий період; державна підтримка галузі; пошук нових ринків збуту продукції садівництва; безвідсоткове кредитування галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барабаш Л. О. Стан і перспективи розвитку виробництва плодів зерняткових культур в Україні та світі. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2016. № 88 (2). С. 213–219.
2. Костюк Л. А. Динаміка світового виробництва плодів і ягід. *Збірник наукових праць ВНАУ. Економічні науки*. 2012. № 3 (69). С. 115–121.
3. Маркіна Т. А. Оцінка ефективності виробництва продукції садівництва в південному регіоні України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. № 2 (6). 2013. С. 266–272.
4. Комендантова А., Доброва Н. Аналіз розвитку ринку плодово-ягідної продукції в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 6-7. С. 75–90.
5. Мельниченко С. Г., Богадзьорова Л. М., Маркелюк А. В. Просторово-часові зміни у вирощуванні зернових та зернобобових культур на Херсонщині. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2021. № 35. С. 140–150.
6. Уланчук В. С., Аніщенко Г. Ю. Споживчий ринок плодоягідної продукції: стан та перспективи розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2011. № 1. С. 156–161.

7. Васильєва Н. К. Моделі планування збалансованого розвитку українського плідівництва. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 193–198.
8. Колокольчикова І. В. Ефективність збутової діяльності та місткість ринку плодово-ягідної продукції півдня України. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 25–29.
9. Колокольчикова І. В. Світове виробництво та ринкові позиції плодово-ягідної продукції на міжнародному ринку. *Бізнес-навігатор*. № 3 (1). С. 26–31.
10. Прокопенко О. М. Статистичний щорічник Рослинництво України 2020. Державна служба статистики України. 2021. 181 с.
11. Прокопенко О. М. Статистичний щорічник Рослинництво України 2015. Державна служба статистики України. 2016. 180 с.

УДК 631.633.15.631.67(477.7)

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2022.127.12>

СТВОРЕННЯ НОВОГО ВИХІДНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ СЕЛЕКЦІЇ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ СКОРОСТИГЛИХ ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ, АДАПТОВАНИХ ДО УМОВ ЗАХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

*Микуляк І.С. – старший науковий співробітник,
Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону
Національної академії аграрних наук України*

*Лінська М.І. – науковий співробітник,
Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону
Національної академії аграрних наук України*

*Карп Т.Я. – молодший науковий співробітник,
Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону
Національної академії аграрних наук України*

*Козак Г.В. – молодший науковий співробітник,
Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону
Національної академії аграрних наук України*

У пропонованій статті наведено вперше результати досліджень із вивчення оптимізації створення вихідного матеріалу, селекції нових гібридів і їх сортовипробування в умовах Західному Лісостепі України.

За результатами селекційних багаторічних досліджень встановлено, що вивчення селекційних ознак генофонду вихідного матеріалу, колекції нових самозатплених ліній, батьківських компонентів та експериментальних гібридів, створених на основі різних генетичних плазм. Дослідженнями встановлено, що план закладки дослідів і розсадників виконано в повному обсязі де знаходилось 1510 зразків, розміщених на 2185 ділянках. Згідно програми схрещування проведено 5688 схрещувань, в тому числі 1145 самозатплень. За результатами багаторічних досліджень виділено донори багатокачанності, багаторядності зерен качана, довгокочанності, швидкої втрати вологи зерном після настання
